

Karolina Wrembel, Anna Kamzol

Uniwersytet Wrocławski
Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego
Zakład Zagospodarowania Przestrzennego
karolina.wrembel@uwr.edu.pl, anna.kamzol@uwr.edu.pl
KW <https://orcid.org/0000-0001-9921-3708>
AK <https://orcid.org/0000-0002-5511-9856>

Zaangażowanie społeczne w procesie odnowy wsi i miasta na przykładzie gminy Międzybórz

Zarys treści: W gminie Międzybórz na skutek inicjatywy oddolnej zaczęło ponownie funkcjonować partnerstwo lokalne, które zrzesza m.in. burmistrza, sołtysów, lokalne fundacje i organizacje pozarządowe. Projekty społeczne stały się impulsem do próby podjęcia współpracy ze wszystkimi aktorami na obszarze jednostki. Odpowiedzią na potrzebę zrzeszania się okazało się partnerstwo lokalne, która służyć współdziałaniu różnych podmiotów na rzecz danego obszaru. Celem publikacji jest przedstawienie procesu powstawania partnerstwa lokalnego w gminie Międzybórz i jego wpływu na proces odnowy wsi oraz rozwój lokalny gminy. Wyniki badań zwracają uwagę na rangę aspektu społecznego w rozpoczęciu i kontynuowaniu procesu odnowy wsi oraz rozwoju lokalnego ze szczególnym uwzględnieniem zaangażowania społecznego.

Słowa kluczowe: partnerstwo lokalne, partycypacja społeczna, odnowa wsi, gmina Międzybórz

Wprowadzenie

Wieś i małe miasta wciąż się zmieniają. Na przestrzeni ostatnich kilku dekad to tempo jest znacznie większe. Obecnie w polskich wsiach coraz trudniej jest zaobserwować typowo wiejskie cechy, gdyż przestrzeń oraz społeczność ulegają ciągłym przekształceniom. Duża część wsi nie przypomina już tych, które istniały jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Według raportu Głównego Urzędu Statystycznego w 2018 r. ponad 93% powierzchni kraju zajmowały tereny wiejskie, co więcej – były one zamieszkiwane przez blisko 40% ludności Polski. Jest to zatem ogromny obszar w skali kraju, poddawany różnym procesom zmian. Hałamska (2016) wskazuje, że dystans pomiędzy miastem a wsią maleje, argumentując to m.in. tym, że mieszkańcy wsi coraz częściej posiadają wykształcenie średnie i wyższe,

a jednocześnie obserwuje się spadek liczby osób zatrudnionych bezpośrednio w rolnictwie. Taki stan rzeczy wpływa na zachowania społeczne mieszkańców.

„Partycypacja społeczna. Raport o stanie polskich miast” (Pistelok, Martela 2019) wskazuje na ciągłą dysproporcję poczucia sprawczości wśród mieszkańców miejscowości o różnej wielkości. W największym stopniu takiego poczucia brakuje mieszkańcom wsi oraz miast średniej wielkości (20–100 tys. mieszkańców), w lepszej sytuacji czują się mieszkańcy miast najmniejszych (do 20 tys.) i największych (powyżej 100 tys.) (Pankowski 2018). Wydaje się więc, że z jednej strony wieś coraz bardziej przypomina miasto, z drugiej jednak mieszkańcy wsi wciąż nie są zadowoleni z poziomu partycypacji w swoim miejscu zamieszkania.

Zmieniające się społeczeństwo zamieszkujące obszary wiejskie oraz przekształcenia przestrzenne i gospodarcze sprawiły, że obecnie granica pomiędzy tym, co wiejskie, a tym co miejskie, już nie jest tak wyraźna. Od wielu lat obserwuje się spadek kontaktów społecznych, według Starosty (1995) liczba utrzymywanych kontaktów zmalała o połowę pomiędzy rokiem 1977 a 1988. Jest to zjawisko bardzo złożone, powodów upatruje się w różnych czynnikach, które można podzielić na wewnętrzne i zewnętrzne. Biorąc pod uwagę dzisiejszą rzeczywistość, przypuszcza się, że największy wpływ, szczególnie w kontekście wsi zlokalizowanych blisko miast, ma wzrost znaczenia kręgów społecznych wynikających ze wspólnej pracy. Praca poza rodzinną miejscowością sprzyja nawiązywaniu tam szerokich kontaktów społecznych, ograniczając tym samym udział w życiu społecznym wsi (Wójcik 2008).

W gminie miejsko-wiejskiej Międzybórz przenika się społeczność miasta ze społecznością wsi. Przepływ ludności odbywa się poprzez codzienne dojazdy do pracy, udział w wydarzeniach kulturalnych, zaspokajanie podstawowych potrzeb. Gminę Międzybórz, podobnie jak wiele innych gmin w Polsce, dotyka problem rozpadu życia społecznego, zwłaszcza na obszarze wsi. Osób związanych z rolnictwem jest coraz mniej, a mieszkańcy pracują przede wszystkim poza granicami gminy.

Celem artykułu jest przedstawienie procesu kształtowania się partnerstwa lokalnego w gminie miejsko-wiejskiej Międzybórz i istoty zaangażowania społecznego w postaci partnerstwa lokalnego w procesie odnowy wsi i małego miasta.

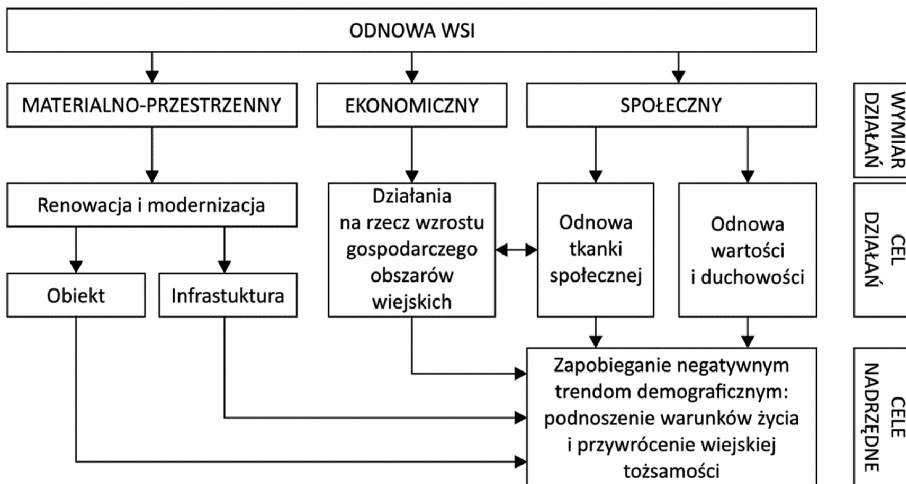
Odnowa wsi a partycypacja społeczna

Pojęcie odnowy wsi ma w dużej mierze wymiar praktyczny jako szereg działań mających na celu rozwój obszarów wiejskich. Jest to również określenie będące tematem wielu prac naukowych (Wolski 2017). Prekursorami praktycznego podejścia do procesu odnowy wsi w Europie są Niemcy i Austria. Początkowo główną ideą programu odnowy wsi było podniesienie jakości życia mieszkańców wsi oraz pobudzenie lokalnych gospodarek. Pierwotne założenia tego programu nie chroniły jej kultury, charakteru i tradycji, przez co już w czasie trwania pierwszego etapu zauważono negatywne skutki podjętych działań. Przenoszono bowiem wzorce zaczerpnięte z miast do wiejskich rzeczywistości, powodując tym

samym zatracenie pierwotnego charakteru zarówno przestrzeni, jak i społeczności wiejskich. Następowало stopniowe „umiastowienie” wsi (Jeziorska-Biel, Psyk-Piotrowska 2012). Skutkowało to zmianą podejścia do odnowy wsi przez władze wielu niemieckich landów, a kolejne kroki przeprowadzano z dbałością o zachowanie specyfiki danego obszaru wiejskiego (Jeziorska-Biel, Wójcik 2017).

W literaturze przedmiotu pojęcie odnowy wsi nie ma jednej, ogólnie przyjętej definicji. Problem w określeniu tego zagadnienia wynika również z trudności z opisaniem wprost, czym jest sama wieś, ponieważ nie istnieje wyraźna granica pomiędzy tym, co wiejskie, a tym co miejskie (Woods 2005). Początkowo w rozważaniach na temat odnowy wsi naukowcy duży nacisk kładli na przestrzenny i gospodarczy wymiar i wynikało to w dużej mierze z odzwierciedlenia założeń niemieckiego programu rozwoju wsi. Jednak już w latach 80. ubiegłego wieku wskazywano na potrzebę włączenia mieszkańców w proces odnowy. Powinni oni wykazać inicjatywę w określeniu najważniejszych elementów krajobrazu czy wyglądu wsi (Henkel 1984). W kolejnych latach pojawiało się coraz więcej prac wskazujących na ogromną rolę społeczności lokalnych oraz partycypacji społecznej w odnowie wsi. Dostrzeżono potrzebę uczestnictwa mieszkańców w całym procesie, duży nacisk kładąc na fazę początkową, tak aby poprawnie zdiagnozować potrzeby lokalne i w sposób właściwy na nie odpowiedzieć (Mayer 1997).

Efektom wieloletnich badań i rozważań jest wyodrębnienie różnych wymiarów odnowy wsi. Jednym z takich ujęć jest modelowe podejście do problematyki odnowy wsi i podzielenie jej na trzy podstawowe wymiary (ryc. 1).

Ryc. 1. Problematyka odnowy wsi w ujęciu modelowym
Źródło: Wolski (2017).

Jednym z wymiarów jest działanie skierowane na społeczeństwo, które jako cel obiera odnowę tkanki społecznej oraz wartości i duchowości. Na te cele składa się wiele pomniejszych działań, których efektem jest lokalna aktywność,

poczucie odpowiedzialności za realizowane działania, co w efekcie buduje poczucie przynależności do grupy, a także terytorium. Takie specyficzne związki z grupą i terytorium wpisują się w definicję społeczności lokalnej (Sowa 1988), której właściwe funkcjonowanie jest motorem rozwoju lokalnego.

Rozwój lokalny to pojęcie złożone i obejmujące wiele wymiarów oraz bezpośrednio powiązane z odnową wsi. Według Paryska (1995) jest to czasochłonny proces rozwoju społeczno-gospodarczego, kierowany i modyfikowany przez władze samorządowe. Co ważne, Parysek podkreśla również istotę wykorzystania w procesie rozwoju zasobów lokalnych oraz konieczność uwzględnienia potrzeb mieszkańców, angażując ich w podejmowane działania. Wojtasiewicz (1996) definiuje rozwój lokalny jako dynamiczny proces zmian zachodzący na danym obszarze, wyodrębnionym na podstawie specyficznych cech przestrzeni, gospodarki i kultury, ale również oparty na lokalnych preferencjach potrzeb i hierarchii wartości. Z kolei Myna (1998) uważa, iż rozwój lokalny to „procesy świadomie inicjowane i kreowane przez władze lokalne, przedsiębiorców, lobby ekologiczne, stowarzyszenia społeczne i kulturalne oraz mieszkańców, zmierzające do kreatywnego, efektywnego i racjonalnego wykorzystania miejscowych zasobów niematerialnych i materialnych”. We wszystkich przytoczonych podejściach nacisk kładziony jest na specyficzny charakter jednostki oraz rozwój oparty na zasobach i społeczności lokalnej. Pietrzyk (2000) w swoich rozważaniach wyróżnia sześć zasadniczych czynników warunkujących efektywny rozwój lokalny:

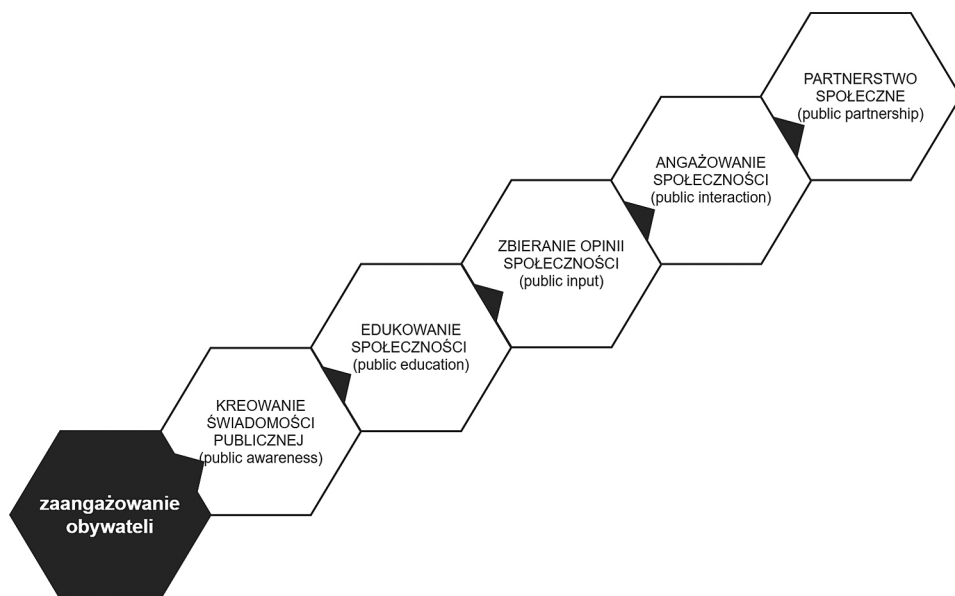
- skuteczne przywództwo zdolne do mobilizowania i aktywizowania lokalnej społeczności;
- wysoki poziom zaangażowania miejscowej ludności;
- precyzyjne zdefiniowanie celów i założeń poszczególnych działań;
- elastyczność strategii rozwoju oraz metod działania w obliczu nieustająco zmieniającego się otoczenia;
- współpraca oparta na zaufaniu i partnerstwie publiczno-prywatnym;
- uwzględnianie i pielęgnacja lokalnych uwarunkowań społecznych, kulturowych i politycznych.

Rozwój lokalny ogranicza się zatem do wyodrębnionej przestrzeni, społecznie, gospodarczo i kulturowo jednostki. Opiera się na zasobach lokalnych i zachodzi z udziałem lokalnej gospodarki i społeczności. Wspierany powinien być przez władze samorządowe, postępujące według określonego i zaakceptowanego planu działań. Dla najlepszych efektów współpraca w obrębie danej jednostki powinna być oparta na międzypodmiotowym zaufaniu i partnerstwie publiczno-prywatnym.

Celem inicjatyw lokalnych jest zaktywizowanie lokalnej społeczności, by sama działała i starała się rozwiązywać własne problemy. Dzięki partnerstwu dostęp do informacji jest zwiększony, polepsza ono wykorzystanie dostępnych zasobów. Zwiększa satysfakcję mieszkańców, którzy czują się reprezentantami społeczności lokalnej. Partnerstwo lokalne, które tworzy spójność pomiędzy założeniami polityki społecznej i gospodarczej, opierając się na narzędziach partycypacji społecznej, z realnym udziałem mieszkańców, wpływa na poprawę jakości życia wspólnoty terytorialnej (Frączkiewicz-Wronka 2010).

Udział społeczeństwa, partycypacja społeczna na wsiach są porównywalne do tych prowadzonych w miastach. Według literatury przedmiotu aktywni mieszkańcy, którzy oddziałują na otoczenie, podnoszą tym samym jakość miejsca zamieszkania, a w konsekwencji ogólną jakość życia. Bardzo istotne we wspólnych działaniach społeczności lokalnych jest wzmacnianie poczucia tożsamości lokalnej i przynależności do społeczeństwa (Lewicka 2005).

W wyniku usystematyzowania stopni partycypacji społecznej sformułowano schemat wielopoziomowego podejścia do zaangażowania obywateli (ryc. 2) (Grabow i in. 2006) wskazujący na 5 jego poziomów: (1) kreowanie świadomości społecznej (*public awareness*), (2) edukowanie społeczności (*public education*), (3) zbieranie opinii społeczności (*public input*), (4) angażowanie społeczności (*public interaction*), (5) partnerstwo społeczne (*public partnership*). Każdy z poziomów w coraz większym stopniu angażuje mieszkańców. W dążeniu do rozwoju społeczeństwa najbardziej pożądanym poziomem pracy z mieszkańcami jest partnerstwo.

Ryc. 2. Schemat zaangażowania społecznego
 Źródło: opracowanie własne na podstawie Grabow i in. (2006).

Ideą partycypacji społecznej jest uczestnictwo mieszkańców w życiu społeczności, zaangażowanie mieszkańców w procesy decyzyjne. Najwyższym poziomem partycypacji jest partnerstwo lokalne definiowane jako „współpraca pomiędzy różnorodnymi partnerami, którzy wspólnie w sposób systematyczny, trwałe i z wykorzystaniem innowacyjnych metod oraz środków planują, projektują, wdrażają i realizują określone działania i inicjatywy, których celem jest rozwój lokalnego środowiska społeczno-gospodarczego i budowa tożsamości lokalnej wśród członków danej społeczności” (Sobolewski 2007). Na przestrzeni lat

zauważalny jest proces decentralizacji w efekcie upodmiotowienia mieszkańców, przejścia od stylu *government* „szczebla narodowego, regionalnego, lokalnego, politycznego, hierarchicznego i biurokratycznego” do *governance*, czyli „partnerstwa społecznego opartego na współpracy”. Partnerstwo lokalne to tworzenie formalnych struktur realizujące założoną politykę, mobilizowanie do aktywnego działania, w tym podejmowania wspólnych inicjatyw różnych partnerów, wspólnego programu działania, zwalczania problemów społecznych poprzez integrację społeczną (Geddes 1998).

Partnerstwa lokalne są odpowiedzią na postawioną przed polityką społeczną koniecznością budowania sieci (porozumień) i kolektywnego rozwiązywania problemów (Austes 2010). Literatura opisująca zarządzanie publiczne wskazuje na „sieci nastawione na współpracę”, „sieci społeczne” (Hwang 2008). Koncepcja sieci znalazła zastosowanie we wzmacnianiu efektywności działań podejmowanych w sektorze publicznym. Teoretyczne rozprawy wskazują na możliwość czerpania z teorii sieci względem rozwoju partnerstw lokalnych. Podobieństwa między partnerstwem lokalnym a teorią sieci badacze upatrują w zachodzących procesach i osiągniętych wynikach (Austen 2010). Powiększony zakres i złożoność wzajemnych relacji, które wpływają na skomplikowanie procesów społeczno-gospodarczych, jednocześnie stwarzają nowe perspektywy rozwojowe współpracy pomiędzy różnymi organizacjami w dziedzinie ekonomii, społeczeństwa, kultury i środowiska. Dzięki tym zależnościom powstają sieci organizacji o dużej korelacji i wewnętrznych silnych, otwartych, elastycznych stosunkach (Tubielewicz 2013). Znaczącą rolę w organizacjach sieciowych pełni integrator (*broker*), odpowiedzialny za opracowanie koncepcji przedsięwzięcia, rolę i zakres współpracy pomiędzy różnymi podmiotami (Gergen, Vanourek 2009). W organizacji sieciowej ma miejsce transfer wiedzy, technologii oraz informacji między partnerami. Podmioty zaangażowane w działania dzielą między siebie koszty i ryzyko podejmowanych inicjatyw, a współpraca powinna być odnawialna i długofalowa, opierać się na zasadach komplementarności oraz synergii. Cechą charakterystyczną dla organizacji sieciowych jest współpraca oparta na negocjacjach i porozumieniach (Trippner-Hrabi, Hrabi 2014).

Analizowany problem partycypacji społecznej mieszkańców obszarów wiejskich jest tematem wielu badań osadzonych w polskich gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich (Pawlewicz, Pawlewicz 2010, Pietraszko-Furmanek 2012, Sobiesiak-Penszko 2016, Kulig i in. 2018, Leśniewska-Napierała 2019).

Zakres opracowania

Praca ma formę studium zjawiska partycypacji badanego w gminie, w której miasto i obszar wiejski funkcjonują w ramach jednej jednostki samorządu terytorialnego. W pracy użyto następujących narzędzi badawczych: analiza dokumentów strategicznych gminy, obserwacja i wywiady pogłębione oraz badania ankietowe.

Badania prowadzone przez członków Koła Naukowego Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Wrocławskiego polegały na pobudzeniu partycypacji społecznej

i aktywności społecznej w kontekście gospodarki przestrzennej. Zainicjowane we wrześniu 2017 r. i trwające do czerwca 2018 r. na obszarze gminy Międzybórz, opierały się na wypracowanym przez studentów schemacie postępowania, który składał się z kilku etapów: prac badawczych, spotkań focusowych, promocji kampanii, zaangażowania społeczności lokalnej, realizacji projektu.

Prace badawcze – obejmowały działania podjęte przez koło naukowe, które pozwoliły poznać sytuację społeczności gminy, jej mieszkańców – ich motywacje, bieżące uwarunkowania społeczne gminy.

Spotkania focusowe – bezpośrednie działanie z mieszkańcami, które skupiało się na pozyskaniu danych jakościowych na temat potrzeb i oczekiwań społeczności gminy Międzybórz.

Promocja kampanii – działanie prowadzące do spopularyzowania prowadzonego projektu społecznego poprzez różnorodne kanały komunikacji z mieszkańcami gminy: media społecznościowe, plakaty, ulotki.

Zaangażowanie społeczności lokalnej – szereg działań: spotkań informacyjnych, edukacyjnych, spacerów badawczych, warsztatów, podczas których wypracowano wspólne stanowisko przedstawicieli społeczności gminy (aktywnych członków Partnerstwa Lokalnego dla Międzyborza).

Realizacja projektu – zrealizowanie działań ukierunkowanych wspólnie z przedstawicielami społeczności lokalnej (członkami partnerstwa lokalnego) na realizację założonych celów – stworzenie wspólnego miejsca rekreacji według własnego pomysłu.

Szczegółowy zakres prac został przedstawiony w dalszej części artykułu.

Partnerstwo Lokalne dla Międzyborza

Gminę miejsko-wiejską Międzybórz zamieszkuje nieco ponad 5 tys. mieszkańców, jest to niewielka jednostka, która zajmuje 88 km², z czego 82 km² to obszary wiejskie. Gmina zlokalizowana jest w niewielkiej odległości od trzech dużych jednostek miejskich – Oleśnicy (30 km), Ostrowa (35 km), Wrocławia (60 km), jednakże ze względu na niewielką liczbę połączeń komunikacji zbiorowej nie jest to atut wykorzystywany w pełni. Podział ludności gminy kształtuje się w proporcjach około 46% do 54% z przewagą dla części wiejskiej, choć wielkością powierzchni przewyższa miasto ponaddziesięciokrotnie. Obecnie w gminie działa 13 stowarzyszeń, organizacji społecznych oraz jedna fundacja (2019). Dla porównania w 2011 r. było to 8 stowarzyszeń, organizacji społecznych i ani jednej zarejestrowanej fundacji (Bank Danych Lokalnych). Jest to zatem obszar, którego aktywność społeczna wciąż rośnie i wymaga pokierowania zasobami ludzkimi, skumulowania ich i zsięciowania dla efektywniejszej współpracy, a w dalszej perspektywie rozwoju lokalnego.

Struktura administracyjna gminy Międzybórz pozwoliła na zbadanie, w jaki sposób proces odnowy wsi zachodzi na obszarach, gdzie występuje ścisła współpraca pomiędzy jednostką miejską a wiejską. Jednak z obserwacji przeprowadzonych podczas badań wynika, że inicjatywa najczęściej pochodzi z miasta. Jest ono

centrum gminy i jako siedziba urzędu gminy ma największe finansowe oraz administracyjne zasoby.

Głównym inicjatorem wszelkich działań społecznych i kulturalnych w gminie był Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, który ze względu na swój charakter proponuje przede wszystkim wydarzenia pozwalające na obcowanie z kulturą. Są to m.in. kina plenerowe, koncerty czy spotkania autorskie. Nie jest to oferta, która trafia do każdego z mieszkańców, stąd też potrzeba zaangażowania jednostek z innych dziedzin życia społecznego, czego obecnie zdecydowanie brakuje w gminie.

Według misji gminy, ujętej w „Strategii rozwoju miasta i gminy Międzybórz na lata 2014–2020”, podjęte działania rozwojowe mają rozwiązywać dostrzeżone problemy, bowiem za główny cel obrano dążenie do takiego kształtu gminy, aby dbała ona o wysoki poziom życia mieszkańców, zapewniała miejsca pracy oraz rozwijała infrastrukturę techniczną i społeczną, stwarzała dobre warunki do rozwoju turystyki i rekreacji, bazując na walorach przyrodniczych. W wizji gmina wskazuje na sprzyjające miejsce życia dla mieszkańców, turystów i gospodarstw rolnych. Kładzie nacisk na rozwój turystyki, a także efektywnego rolnictwa i ekologicznych sektorów działalności gospodarczej. Strategia rozwoju jako dokument strategiczny powinna wyznaczać realne kierunki rozwoju. Przez 6 lat obowiązywania obecnego dokumentu podejmowano głównie pozorne działania w kwestii postulatów dotyczących turystyki. Gmina nie miała sposobności rozwoju w tym kierunku ze względu na wyższy priorytet innych działań, bardziej wpływających na rozwój gospodarczy i społeczny. W kontekście prowadzenia partycypacji społecznej podczas realizacji strategii gminy zabrakło bezpośrednich form kontaktu z mieszkańcami, które rozwijają zaangażowanie społeczne. Bieżące zadania gminy dotyczyły spełnienia potrzeb podstawowych mieszkańców i nie pozwoliły na wypracowanie większej świadomości społeczeństwa obywatelskiego pomimo spójnych wizji rozwoju strategii oraz porozumienia partnerstwa (tab. 1).

Analizując dokument strategii rozwoju gminy, można zauważyć nacisk na potrzebę rozwoju infrastruktury, turystyki i kultury, rolnictwa (w tym agroturystyki), gospodarki, infrastruktury kulturalno-oświatowej. Porozumienie partnerstwa lokalnego zwróciło szczególną uwagę na aspekt rozwoju społecznego gminy: integrację, aktywizację mieszkańców, wizerunek gminy, rozwój kapitału ludzkiego i społecznego.

Dzięki projektom unijnym, współpracy gminy z Regionalnym Ośrodkiem Europejskiego Funduszu Społecznego oraz półrocznemu animowaniu mieszkańców przez specjalistów zewnętrznych, moderatorów działań 12 grudnia 2012 r. podpisano porozumienie o współpracy w ramach partnerstwa na rzecz rozwoju gminy Międzybórz (ryc. 3). 28 mieszkańców reprezentowało 9 rodzajów lokalnych podmiotów: urząd miasta i gminy, miejsko-gminny ośrodek kultury, bibliotekę publiczną miasta i gminy, 6 sołectw, 5 ośrodków oświaty, 2 stowarzyszenia, 2 przedsiębiorstwa, 2 jednostki OSP, klub sportowy.

Podczas comiesięcznych spotkań rozmawiano z mieszkańcami na temat zasobów gminy, problemów, empatyzowano się z grupami zamieszkującymi gminę, ewaluowano prowadzone przedsięwzięcia, podejmowano liczne projekty społeczne.

Tabela 1. Misja gminy według przyjętych dokumentów

Dokument	Strategia rozwoju gminy	Porozumienie partnerstwa lokalnego
Przyjęta misja	„Jesteśmy gminą atrakcyjnie położoną na granicy Dolnego Śląska i Wielkopolski. Dbając o wysoki poziom życia mieszkańców, dążymy do zapewnienia im miejsc pracy oraz rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej. Bazując na walorach przyrodniczych, stwarzamy dobre warunki dla rozwoju turystyki i rekreacji”.	„Wspólnie i z pasją kreujemy lepsze jutro naszej gminy”
Przyjęte cele	<ul style="list-style-type: none"> – Rozwój infrastruktury technicznej służącej poprawie jakości życia mieszkańców gminy – Stworzenie optymalnych warunków do rozwoju turystyki i kultury w gminie oraz zabezpieczenie trwałości dziedzictwa kulturowego – Wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz dochodów rolników w gminie – Przyspieszenie rozwoju gospodarczego gminy poprzez kreowanie przyjaznego klimatu dla rozwoju nowoczesnej przedsiębiorczości – Poprawa jakości infrastruktury kulturalno-oświatowej oraz podjęcie działań sprzyjających rozwojowi kultury wśród mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> – integracja społeczności lokalnej – społeczna aktywizacja mieszkańców – wymiana doświadczeń, kreowanie dobrego wizerunku gminy – zachęcanie mieszkańców gminy do stałego podnoszenia swoich kompetencji
Rok przyjęcia	2014	2012

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 3. Inicjatorzy powstania partnerstwa lokalnego w gminie Międzybórz, 12 grudnia 2012 r.

Źródło: Urząd Miasta i Gminy w Międzybórz.

Po około 6 miesiącach funkcjonowania, kiedy zewnętrzni moderatorzy działań przekazali obowiązek prowadzenia partnerstwa bezpośrednio gminie i stał się on zadaniem służbowym urzędnika, zaangażowanie mieszkańców stopniowo zanikało. Brak naturalnego lidera, który z odpowiedzialnością przejąłby zadania kierownika partnerstwa, oraz monotonia podejmowanych działań spowodowała zanik relacji. Każdy z partnerów zajął się indywidualnymi działaniami swojej instytucji lub organizacji.

Po około 5 latach okazją do spotkań mieszkańców stał się studencki projekt badawczy Koła Naukowego Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Wrocławskiego dotyczący partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym. Na organizowane formy mieszkańcy przybywali licznie (tab. 1). Przepuszcza się, że wysoka frekwencja mieszkańców na spotkaniach była odpowiedzią na brakującą przestrzeń otwartych rozmów na temat przyszłości gminy. Mieszkańcy oprócz wydarzeń kulturalnych potrzebowali spotkań, na których mogliby wyrazić swoje zdanie – wskazać problemy, prowadzić realny dialog.

Projekt realizowany przez studenckie koło naukowe obejmował kilka etapów pracy z mieszkańcami gminy Międzybórz (tab. 2).

Tabela 2. Etapy działania studenckiego w gminie Międzybórz

Etap	Działanie	Termin realizacji	Liczba uczestników
1	promocja i informowanie o założeniach przedsięwzięcia, jego celowości oraz pierwszym spotkaniu	3 miesiące (grudzień 2017–marzec 2018)	Brak danych
2	ankietowanie mieszkańców	6 miesięcy (grudzień 2017–maj 2018)	127 osób
3	spotkanie z przedstawicielami lokalnych przedsiębiorstw i oświaty	marzec 2018	15 osób
4	spotkanie informacyjno-edukacyjne z mieszkańcami	marzec 2018	50 osób
5	spotkanie mające na celu poznanie opinii mieszkańców (zajęcia stolikowe)	marzec 2018	50 osób
6	spacery badawcze	kwiecień 2018	10 osób
7	spotkania warsztatowe grupy roboczej	maj–czerwiec 2018	15 osób
8	konsultacje społeczne	czerwiec 2018	30 osób

Źródło: opracowanie własne.

Promocja przedsięwzięcia polegała na rozpowszechnieniu informacji o projekcie przez różne kanały komunikacji: elektronicznie na portalach społecznościowych oraz w formie plakatów rozmieszczanych w przestrzeni gminy.

W trakcie projektu przeprowadzono badania sondażowe w postaci ankiety na temat jakości przestrzeni oraz funkcjonowania Międzybórza. W badaniu wzięło udział 127 mieszkańców, co wskazuje na chęć wyrażenia swojej opinii i posiadania wpływu na najbliższe otoczenie. Formularz przesyłany był na dwa sposoby: poprzez media społecznościowe związane z gminą oraz analogowo, ankiety rozpowszechniono w sklepach, lokalnych salonach fryzjerskich, a informację o badaniu przekazywano nawet w ramach ogłoszeń parafialnych.

Analizując otrzymane wyniki ankiet (tab. 3), przede wszystkim można zauważyć dużą dysproporcję pomiędzy zaangażowaniem osób z miasta oraz wsi. Dominująca część mieszkańców, która wzięła udział w badaniu, zamieszkiwała część miejską gminy. Było to ponad 77% respondentów, pomimo że liczba mieszkańców obu części gminy nie różni się w tak dużym stopniu. Na pytanie: „Czy chciał/aby Pan/Pani zmienić miejsce zamieszkania?”, ponad 44% mieszkańców miasta odpowiedziało, że chciałoby się wyprowadzić z Międzybórza, natomiast w przypadku osób z wiejskiego obszaru gminy jest to już tylko 37%. Wskazuje to na większe przywiązanie badanych mieszkańców z obszarów wiejskich do swojego miejsca zamieszkania. W przypadku aktywności społecznej tylko nieco ponad 17% respondentów z miasta należy do organizacji publicznej, pozarządowej, natomiast w przypadku wsi jest to już 25%. Deklarowane przez mieszkańców gminy uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych kształtuje się na podobnym poziomie: 43% badanych mieszkańców miasta aktywnie bierze w nich udział, natomiast wsi prawie 42%. Duża część uczestników badania odpowiedziała, że nie bierze udziału w wydarzeniach kulturalnych, ponieważ informacje o takowych do niej nie docierają, jest to 29% badanych mieszkańców obszarów wiejskich i prawie 34% z miasta. W ankiecie zapytano również o komunikację z przedstawicielami władzy samorządowej. Pytanie brzmiało: „Czy kiedykolwiek rozmawiał/a Pan/Pani z przedstawicielami miasta w interesie mieszkańców?”. Różnica w odpowiedziach była zauważalna, ponieważ w przypadku terenu wiejskiego gminy Międzybórz około 41,7% badanych mieszkańców zadeklarowało, że odbyło taką rozmowę, natomiast z obszaru miejskiego było to już zaledwie 34,7%.

Tabela 3. Wyniki ankiety dotyczącej problemów przestrzennych i funkcjonalnych przeprowadzonej w studenckim projekcie w gminie Międzybórz w 2018 r.

Uczestnicy ankiety*	
Mieszkańcy obszaru wiejskiego	Mieszkańcy obszaru miejskiego
23%	77%
Deklaracja o chęci zmiany miejsca zamieszkania	
37%	44%
Przynależność do organizacji pozarządowej	
25%	17%
Uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych organizowanych przez gminę	
42%	43%
Brak świadomości organizowanych wydarzeń kulturalnych	
29%	34%
Dialog z władzą samorządową w imieniu dobra ogółu	
41,7%	34,7%

* pominięto 5 odpowiedzi, w których respondenci zadeklarowali miejsce zamieszkania poza gminą Międzybórz

Źródło: opracowanie własne.

Badanie ankietowe ukazuje duże dysproporcje w zaangażowaniu mieszkańców gminy Międzybórz oraz różnicę w przywiązaniu do miejsca zamieszkania. Z otrzymanych odpowiedzi wynika, że znacznie chętniej na rzecz społeczności

lokalnej działają mieszkańcy wsi oraz częścię należą do organizacji pozarządowej. Rządziej deklarują również, że chcieliby zmienić miejsce zamieszkania. Są też lepiej zorientowani w życiu społecznym gminy, gdyż rządziej deklarowali, że informacje o wydarzeniach kulturalnych do nich nie docierają. Ze względu na widoczne dysproporcje i mimo wszystko wciąż niezadowolającą liczbę zebranych ankiet, problematykę zaangażowania społecznego należy w dalszym ciągu badać, tak aby poznać pełny obraz świadomości i poziomu partycypacji mieszkańców gminy Międzybórz.

Kolejnym etapem projektu było spotkanie z przedstawicielami przedsiębiorstw i oświaty. Odbyło się z kilkunastoosobową grupą zainteresowanych współdziałaniem na rzecz gminy Międzybórz. Na zaproszenie do współpracy przedsiębiorcy odpowiedzieli użyczeniem materiałów celu zrealizowania inicjatywy mieszkańców. Natomiast przedstawiciele oświaty (szkół zawodowych) zapewнили wsparcie techniczne.

Spotkanie informacyjno-edukacyjne służyło poinformowaniu mieszkańców o zamierzeniach projektu. Jego celem było oddanie w ręce mieszkańców procesu rozwiązywania zauważonych przez nich problemów w przestrzeni gminy.

Zajęcia stolikowe to przede wszystkim bezpośrednie rozmowy z mieszkańcami gminy Międzybórz (ryc. 4). W pracy systemem małych grup zostały przeanalizowane odczucia i spostrzeżenia uczestników spotkania. Za pomocą kart i zdjęć przestrzeni publicznych nawiązany został dialog dotyczący konkretnych przestrzeni publicznych, zebrano rekomendacje.

Ryc. 4. Spotkania stolikowe z mieszkańcami gminy Międzybórz, marzec 2018 r.
Źródło: zbiór własny.

Kolejną propozycją były spacerowe badania (ryc. 5), podczas których mieszkańcy zabierali grupę badawczą w miejsca, gdzie zauważyli potrzebę zmian. Wskazywali na niedziałające elementy infrastruktury technicznej, przedstawiali propozycje swoich rozwiązań. Uczestnikami spacerów byli mieszkańcy, którzy w dużym stopniu zaangażowali się w prace w poprzednich etapach.

Spotkania warsztatowe grupy roboczej (ryc. 6) były następstwem spacerów badawczych. Zadaniem mieszkańców było zaprojektowanie rozwiązania wybranego przez nich i zdiagnozowanego w procesie ich obserwacji problemu w przestrzeni. Przychylni założeniom projektu lokalni przedsiębiorcy dostarczyli

niezbędne materiały, uczniowie szkół zawodowych służyli swoimi umiejętnościami, a mieszkańcy zorganizowali narzędzia do pracy. Wynikiem miesięcznych spotkań było wspólne zaprojektowanie i wykonanie mebli miejskich.

Ryc. 5. Spacery badawcze z mieszkańcami gminy Międzybórz, kwiecień 2018 r.
Źródło: zbiór własny.

Ryc. 6. Spotkania warsztatowe grupy roboczej z mieszkańcami gminy Międzybórz, maj-czerwiec 2018
Źródło: zbiór własny.

Dotychczasowy przebieg pracy z mieszkańcami zaangażował ich na tyle, że ujawnili chęć wyrażenia swojego zdania na temat kolejnych miejsc wspólnych. Ostatnim etapem studenckiego projektu były konsultacje społeczne (ryc. 7) dotyczące realizacji przez urząd gminy publicznego miejsca rekreacji. Poprowadzone przez zespół badawczy spotkanie przyniosło liczne rekomendacje do projektu, które zostały uwzględnione w kolejnych etapach procesu inwestycyjnego.

Ryc. 7. Konsultacje społeczne z mieszkańcami gminy Międzybórz, czerwiec 2018 r.
Źródło: zbiór własny.

Pozytywnym efektem studenckiego projektu była także aktywizacja niektórych uczestników przedsięwzięcia poza sferą projektu. Po zakończeniu działań wystartowali oni z powodzeniem w nadchodzących wyborach do rady miejskiej, choć nigdy wcześniej się na to nie zdecydowali. Był to przejaw zwiększenia poziomu odpowiedzialności społecznej wśród niektórych uczestników projektu, co według literatury jest jednym z sygnałów wysokiego poziomu partycypacji społecznej.

Projekt studencki przyczynił się do reaktywacji działań partnerstwa lokalnego. Bodziec w postaci spotkań, w trakcie których mieszkańcy z chęcią rozmawiali o kreowaniu wspólnej przyszłości gminy, wpłynął na podejmowanie kolejnych inicjatyw przez społeczność lokalną.

Projekt zakładał spotkania edukacyjne i spotkania robocze. Podczas jego realizacji zaczęto więc nieświadomie wypełniać założone kilka lat wcześniej cele partnerstwa lokalnego, takie jak: edukacja mieszkańców, ich społeczna aktywizacja, wymiana doświadczeń dotycząca planowania przestrzennego – opinii na temat przestrzeni publicznych gminy, rozmowy na temat poprawy wizerunku gminy oraz, co najważniejsze, integracja społeczności lokalnej.

Na podstawie studenckich działań i zaangażowania lokalnych liderów dokonano reaktywacji partnerstwa. W oparciu o spotkania związane z projektem zaproszono mieszkańców na zebranie, na którym pojawiło się wielu sołtysów, aktywistów, członków rady miejskiej i rad sołeckich, członków organizacji pozarządowych oraz instytucji gminy. Organizatorzy, lokalni liderzy, w tak dużym zainteresowaniu upatrują potrzebę udziału mieszkańców w realizacji oddolnych inicjatyw, gotowość do mobilizacji w osiągnięciu wspólnego celu.

W 2020 r. partnerstwo tworzy ponad 60 osób reprezentujących 28 rodzajów lokalnych podmiotów: urząd miasta i gminy, miejsko-gminny ośrodek kultury, biblioteka publiczna miasta i gminy, 11 sołectw (+5), 3 ośrodki oświaty (-2 – spowodowane zmianami reformy oświaty), 3 stowarzyszenia (+1), 3 jednostki OSP (+1), 2 koła gospodyń wiejskich (+2), fundacje (+1), związek zawodowy (+1) i samorząd mieszkańców miasta (+1) (ryc. 8). Do partnerstwa nie włączyli się przedstawiciele klubu sportowego i przedsiębiorstw.

Ryc. 8. Szkolenie partnerstwa lokalnego dla Międzyborza, styczeń 2020 r.
Źródło: zbiór własny.

Po reaktywacji partnerstwa lokalnego liczba podmiotów zwiększyła się ponadtrzykrotnie i stale rośnie. Partnerzy aktywnie uczestniczą w spotkaniach, warsztatach, szkoleniach. Działalność partnerstwa skupiła się na powrocie do cyklicznych spotkań podczas których obecnie prowadzony jest stały dialog z mieszkańcami o przyszłości gminy. Organizowane formy szkoleń czy warsztatów są kolejną fazą funkcjonowania partnerstwa i początkiem procesu tworzenia społecznej strategii rozwoju gminy.

Podsumowanie i wnioski

Pojęcie odnowy wsi jest obecne od wielu lat zarówno w praktycznym podejściu, jak i opracowaniach naukowych. Problematyka ta jest przedmiotem badań polskich i zagranicznych. Wskazuje się na fakt, że odnowa jest procesem ciągłym i złożonym, który zawiera różne wymiary działań i nie jest jedynie pojedynczym aktem (Grewiński, Tyrowicz 2007). Odgórne narzucenie kształtu i kierunków zmian, jak pokazuje analiza sytuacji badanej gminy, nie jest skuteczne w dłuższej perspektywie. W przypadku gminy Międzybórz świadczy o tym m.in. strategia

rozwoju gminy, która w swoich celach kładzie nacisk na rozwój turystyki, co tak naprawdę nie odpowiada charakterowi gminy oraz potrzebom mieszkańców.

Zainicjowany studencki projekt badawczy, a w konsekwencji ponowne podjęcie działania przez partnerstwo lokalne, pokazało, że mieszkańcy zarówno części miejskiej, jak i wiejskiej gminy pragną mieć wpływ na swoje otoczenie. Brakowało im jednak narzędzi i lidera, który w sposób efektywny pokierowałby zasobami i możliwościami lokalnych partnerów. Reaktywowane partnerstwo lokalne cieszy się znacznie większym zainteresowaniem niż to istniejące w 2012 r. Dzięki działaniu reaktywowanego partnerstwa w gminie zainicjowano szereg wydarzeń społeczno-kulturalnych dla mieszkańców (spacery kulturowe, festyny w sołectwach, wspólne obchody świąt narodowych, przedsięwzięć gminnych). Podejmowane obecnie inicjatywy przyjmują charakter promocji zasobów gminy (m.in. wysoki wskaźnik lesistości), w efekcie zwracając uwagę na tożsamość miejsca. Dzięki tym działaniom partnerstwo ewoluuje, a podnoszone inicjatywy są dziełem świadomych obywateli gminy, jednocześnie nie są narzuconym obowiązkiem. Zauważalnym bezpośrednim efektem wpływającym na rozwój wymiaru społecznego są nowo powstałe koła gospodyń wiejskich, które przyczyniły się do stworzenia kolejnych przestrzeni społecznych, takich jak świetlice wiejskie w sołectwach. Organizowane są tam cykliczne wydarzenia dla społeczności lokalnej.

Partnerstwo lokalne wydaje się bardzo dobrym środkiem w procesie odnowy wsi i rozwoju lokalnego. Dzięki ustrukturyzowaniu działań i podejmowaniu wspólnego dialogu względem spójnych celów, realizacja ich prowadzi do skutecznego ożywienia społecznego i z czasem podnosi kompetencje społeczne mieszkańców, umacnia ich w poczuciu sprawczości. Nie upatruje się tutaj konieczności posiadania formalnych struktur, jednak proces badawczy uwidacznia potrzebę zarządzania społecznością przez lidera.

Przywołując modelowe ujęcie odnowy wsi Wolskiego (2017) (ryc. 1), można stwierdzić, że społeczny wymiar działań ma bezpośredni wpływ na odnowę tkanki społecznej oraz wartości i duchowości. W przypadku gminy Międzybórz partnerstwo lokalne wpłynęło na omawiany aspekt społeczny. Jednak przypuszcza się, że kolejnym obszarem działań będzie ekonomiczny wymiar odnowy gminy, m.in. poprzez dołączanie do działań partnerstwa przedstawicieli lokalnych przedsiębiorstw. Zauważalna jest więc zależność pomiędzy wszystkimi wymiarami działań przytaczanymi przez autora modelu.

Aktywne partnerstwo lokalne jako przejaw wysokiego zaangażowania i odpowiedzialności wśród mieszkańców gminy oraz jeden z elementów modelowego procesu odnowy wsi okazuje się niezbędne dla zrównoważonego i świadomego rozwoju lokalnego. Ponieważ budowanie partnerstwa lokalnego jest procesem, partnerzy potrzebują czasu na zbudowanie relacji, by móc w pełni zaangażować się w ekonomiczne i materialno-przestrzenne wymiary działań.

Na podstawie obserwacji i dotychczasowych badań potwierdza się zasadność przytoczonego modelu z zastrzeżeniem jednoczesnego prowadzenia działań we wszystkich trzech wymiarach: społecznym, ekonomicznym i materialno-przestrzennym. Rekomenduje się, by najpierw zainicjować społeczny wymiar działań, który pobudzi rozwój pozostałych. Opierając się na spostrzeżeniach płynących

z obserwacji reaktywacji partnerstwa w gminie Międzybórz istotne wydaje się wprowadzenie bodźców zewnętrznych w postaci inicjowania działań względem partnerstwa. Prawdopodobnie stymulowanie tkanki społecznej jest skuteczniejsze, gdy miejscowi liderzy do współpracy zapraszają zewnętrznych specjalistów. Zaangażowanie liderów z różnych dziedzin życia społecznego pozwala przypuszczać, że podjęte w przyszłości działania będą lepiej odpowiadać potrzebom i charakterowi gminy.

Ocena całościowego wpływu partnerstwa lokalnego na odnowę gminy wymaga wieloletnich badań oraz obserwacji. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę przytoczane w literaturze przedmiotu definicje odnowy wsi i rozwoju lokalnego, można uznać, że poprawnie funkcjonujące partnerstwo lokalne jest jednym z kluczowych elementów procesu rozwoju gminy.

Literatura

- Geddes M. 1998. Local partnerships: A successful strategy for social cohesion? Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Gergen Ch., Vanourek G. 2009. Dynamic Organizations for an Entrepreneurial Age. [W:] M. Goldsmith, F. Hesselbein (red.), *The Organization of the Future: Visions, Strategies, and Insights on Managing in a New Era*. San Francisco.
- Grabow S., Hilliker M., Moskal J. 2006. Comprehensive planning and citizen participation. University of Wisconsin.
- Grewiński M., Tyrowicz J. (red.) 2007. Aktywizacja, partnerstwo, partycypacja – o odpowiedzialnej polityce społecznej. Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Warszawa, s. 182–184.
- Hwang S. 2008. Are We Treating Networks Seriously? The Growth of Network Research in Public Administration and Public Policy.
- Jewtuchowicz A. 2014. Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Jeziorska-Biel P., Psyk-Piotrowska E. 2012. Społeczne oblicze rewitalizacji obszarów wiejskich. Wdrażanie programu „Odnowa Wsi” w województwie łódzkim – założenia badań socjologicznych. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2(24): 95–106.
- Jeziorska-Biel P., Wójcik M. 2017. Społeczne i przestrzenne aspekty procesu odnowy wsi (przypadek województwa łódzkiego). *Biuletyn KPZK PAN*, 267: 121–132.
- Kulig M., Miśkowiec M., Ogórek P. 2018. Proces partycypacji społecznej w rewitalizacji na obszarach wiejskich – studium przypadku gminy Olkusz. *Studia Obszarów Wiejskich*, 48: 25–38.
- Leśniewska-Napierała K. 2019. Budżet obywatelski jako nowy instrument partycypacji społecznej na obszarach wiejskich w Polsce. *Studia Obszarów Wiejskich*, 53: 77–93.
- Lewicka M. 2005. Ways to make people active: The role of place attachment, cultural capital, and neighborhood ties. *Journal of Environmental Psychology*.
- Lorentowicz K., Wyduba W., Kalinowski S. 2012. Specyfika funkcjonowania trzeciego sektora na wsi. *Intercathedra*, 3(36): 273–281.
- Mayer S. 1997. Citizen participation in village renewal – experiences from the preliminary phase. *Munchener Geographische Hefte*, 75: 103–126.
- Myna A. 1998. Rozwój lokalny, regionalne strategie rozwoju, regionalizm. *Samorząd Terytorialny*, 11.
- Pankowski K. 2018. Wybory samorządowe a poczucie podmiotowości obywatelskiej, komunikat z badań nr 120/2018. Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa.
- Parysek J. 1995. Rola samorządu terytorialnego w rozwoju lokalnym. [W:] J.J. Parysek (red.), *Rozwój lokalny: zagospodarowanie przestrzenne i nisze atrakcyjności gospodarczej*. KPZK PAN, Warszawa.
- Pawlewicz K., Pawlewicz P. 2010. Rola partycypacji społecznej na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie*, 83: 71–80.

- Perechuda K., Chomiak-Orsa I. 2013. Znaczenie kapitału relacyjnego we współczesnych koncepcjach zarządzania, *Biblioteka Nauki, Zarządzanie i Finanse*, 11, 4, 2: 305–318.
- Pietraszko-Furmanek I. 2012. *Partycypacja społeczna w środowiskach lokalnych*. Kraków.
- Pietrzyk I. 2000. *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*. Wydawnictwo Naukowe PWN S.A., Warszawa.
- Pistelok P., Martela B. (red.) 2019. *Partycypacja publiczna. Raport o stanie polskich miast*. Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- Sobiesiak-Penszko P. 2016. *Partycypacja społeczna w społecznościach wiejskich. Studium historyczno-socjologiczne na przykładzie wsi Markowa w powiecie łąccuckim*. Warszawa.
- Sowa K. 1988. Lokalizm, centralizm i rozwój społeczny. *Państwo i Kultura Polityczna, Zeszyty Politolologiczne*, 5: 55.
- Strategia rozwoju miasta i gminy Międzybórz na lata 2014–2020 2014. Międzybórz.
- Trippner-Hrabi J., Hrabi M. 2014. Paradygmaty organizacji sieciowej. [W:] A. Tomaszuk (red.), *Organizacje wobec wyzwań XXI wieku. Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 15/6(1).
- Tubielewicz A. 2013. *Koncepcja tworzenia organizacji sieciowej*. [W:] R. Knosała (red.), *Innowacje w zarządzaniu i inżynierii produkcji*. Oficyna Wydawnicza Polskiego Towarzystwa Zarządzania Produkcją, Opole.
- Wojtasiewicz L. 1996. Czynniki i bariery rozwoju lokalnego w aktualnej polityce gospodarczej Polski. [W:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*. Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, 734.
- Wolski O. 2017. *Odnowa wsi jako przedmiot badań. Ewolucja i systematyzacja pojęcia*. *Więś i Rolnictwo* 2(175).
- Woods M. 2005. *Rural Geography*. Sage, London.

Social involvement in the process of city and village renewal of the example of the Municipality of Międzybórz

Abstract: In the commune of Międzybórz, as a result of a grass-roots initiative, local partnership began to function again, which brings together, among others of the mayor, village leaders, local foundations and NGOs. Social projects have become an impulse to try to cooperate with all actors in the area of the individual. The response to the need for an association has become a local partnership, which aims to cooperate with various entities for a given area. The purpose of the publication is to present the process of establishing a local partnership in the Międzybórz commune and its impact on the process of village renewal and the local development of the commune. The results of the conducted research draw attention to the importance of the social aspect in starting and continuing the process of village renewal and local development.

Key words: local partnership, social participation, village renewal, the commune of Międzybórz